

A BÜNTETÉS ENYHÍTÉSE, MINT HATÉKONY JOGORVOSLAT ÉS ANNAK TÁRSADALOMTUDOMÁNYI MEGKÖZELÍTÉSE

BODA Zoltán
PhD-hallgató (DE ÁJK)

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (továbbiakban: EJEB) hazánkat két alapjogi vonatkozásban is felhívta arra, hogy dolgozzon ki hatékony jogorvoslati rendszert. Az egyik ilyen a büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartott személyek alapvető jogukat sértő elhelyezési körülményeinek sérelme esetén felmerülő, az emberi méltósághoz való jogból levezetett, az embertelen, megalázó büntetés tilalmába ütköző fogva tartás okozta sérelmekkel kapcsolatos. A másik pedig a tisztességes eljáráshoz való jog körébe tartozó, az észszerű időn belüli eljáráshoz való joghoz kapcsolódó jogérvényesítési lehetőségekhez fűződik.

Az elhúzó eljárások okozta alapjogsértésekkel szembeni hatékony jogorvoslat megteremtése érdekében a magyar Kormány 2018. október 19. napján nyújtotta be a T/2923. számú törvényjavaslatot, „Az egyes bírósági eljárások elhúzásával kapcsolatos vagyoni elégtétel érvényesítéséről” címmel. A Javaslat a bírósági eljárás észszerű határidőn belül történő befejezéséhez fűződő alapvető jogot speciális jogvédelem alá kívánta volna helyezni, azzal, hogy szabályozza az alapjogsérelem vagyoni (pénzbeli) elégtétellel történő kompenzálását, illetve az ennek érvényesítését lehetővé tevő eljárást. A Javaslat szerint az újfajta jogvédelem önálló, *sui generis* jogintézményként, alapvető jogának sérelmére tekintettel illetve volna meg a bírósági eljárásban félként vagy terheltként részt vett személyt. Az alapjog megsértésének tényállását úgy határozta meg, hogy egyrészt megállapította azt az időtartamot, ami feltétlenül elégségesnek kell bizonyuljon a bírósági eljárás befejezéséhez, másrészt kimondta, hogy a bírósági eljárásban ennek meghaladása az, amely a vagyoni elégtétel megállapítását indokolta teszi. A Javaslat a polgári peres eljárások befejezéséhez öt, a közigazgatási perek, illetve – két kivétellel – a büntetőeljárások befejezéséhez három éves időtartamot nyilvánított feltétlenül elégségesnek.¹

¹ T/2923. számú törvényjavaslat, Általános indokolás 14–15. oldal

Azonban ennek a törvényjavaslatnak az elfogadására nem került sor, tehát továbbra is adós volt a magyar állam az EJEB felé a hatékony jogorvoslati lehetőség kidolgozásával kapcsolatban.

2021. május 11. napján azonban a fenti javaslatot szinte egy az egyben alapul vevő, új, ugyanakkor csak a polgári eljárásokra leszűkítő törvényjavaslat került benyújtásra: a polgári peres eljárás elhúzódásával kapcsolatos vagyoni elégtétel érvényesítéséről címmel. Ennek elfogadására már sor került és kihirdették a 2021. évi XCIV. törvényt (a továbbiakban: Pevtv.).

Álláspontom szerint az észszerű időn belül befejeződő eljáráshoz való jog érvényesítésére hivatott hatékony jogorvoslati lehetőség megteremtését a jogalkotó annak ellenére szűkítette le a polgári peres eljárások körére, hogy a jogalkalmazás büntetőeljárás-sal kapcsolatban is elismerte, hogy annak indokolatlan elhúzódása² okozhat az egyén számára érdeksérelmet, vagyoni³ és nem vagyoni hátrányt egyaránt. A büntetőeljárás elhúzódásával kapcsolatos alapjogsérelem miatti érdemi jogorvoslati lehetőség hiánya felveti számomra azt a kérdést, hogy a bírósághoz fordulás joga sérül-e. Ugyanis nem adható egyértelmű válasz arra a kérdésre, hogy maga a jogszabály nem teszi lehetővé azt, hogy az észszerű időn belüli eljáráshoz való jog sérelméből eredő igényeiket az érintettek bíróság előtt érvényesíthessék (tehát a bírói út ezen alapvető jog védelme kapcsán biztosított-e, az állam eleget tud-e tenni az Alaptörvény I. cikk (1) bekezdésében rögzített kötelezettségének), vagy csak a bírói gyakorlat zárja ki⁴ a bírósághoz fordulást. A judikatúra szerint ugyanis *a büntetőeljárással kapcsolatos jogszabályokban önállóan szabályozott jogkövetkezmény hiányában a büntetőeljárás észszerű időt meghaladó elhúzódása önmagában nem teremt meg a bíróságok kártérítés sérelemdíj) fizetésére vonatkozó kötelezettségét.*⁵ Ennek oka, hogy a büntetőeljárás indokolatlan

² Az új Be. eljárás hosszára kihatással lévő rendelkezéseiről ld. CZÉDLI Gergő: A bírósági eljárást gyorsító és fékező rendelkezések az új büntetőeljárás törvényben. *Büntetőjogi Szemle*, 2019/1. 15–34.

³ Ld. pl. BDT2020. 4267. IV.: Az ítélet írásba foglalásának jelentős – több hónapos – késedelmre olyan lényeges eljárási szabálysértés, ami a bíróságnak az eljárás elhúzódása miatti vagyoni kártérítési kötelezettségét megalapozza.

⁴ Ld. BDT2016. 3520. I. A büntetőeljárás célja az állam büntető hatalmának, és nem a sértett jogainak érvényesítése. A bíróságnak ezért törekednie kell az eljárás észszerű időn belüli befejezésére, ennek megsértéséhez azonban a büntetőeljárás szabályok különös jogkövetkezményt nem fűznek. A büntetőeljárásban elkövetett eljárási alapjogsértés önmagában nem jelent nem vagyoni kártérítés követelésére alanyi jogot.

II. A büntetőeljárással kapcsolatban előterjesztett nem vagyoni kártérítés iránti igény csak személyiségi jogsértés esetén lehet alapos: vagyis akkor, ha a személyiség lényegi elemeinek – így a személy egyediségét, azonosságát, a környezetének értéktételét meghatározó tulajdonságainak és külső megnyilvánulásainak – a védelmét szolgáló jogok sérülnek a büntetőeljárás során.

⁵ „[A]z eljárási jogi alapelvek sérülése ad csak jogalapot a régi Pp. 2. § (3) bekezdés szerinti kártérítésre, mely kifejezetten polgári perekre vonatkozhat. Az elsőfokú bíróság ítéletének jogi indokolásában ezért helyesen tért ki arra, hogy ezek sérelme a büntető bíróságtól nem kérhető számon, büntető bíróság kárfelelősségét nem alapozhatja meg. Ez utóbbi elbírálási szempont nem teszi lehetővé a büntető ügyiratok késedelmes kiadására alapított, a II. rendű alperes, mint büntető bírósággal szemben előterjesztett kárigénynek helyt adást.” (Kúria Pfv.II.21.466/2019/5.) Ld. még: „[A] tisztességes eljárás követelményének büntetőeljárásbeli sérelme ezáltal önálló személyiségi jogsérelem nélkül is járhat kártérítési jogkövetkezménnyel, sérelemdíj fizetési kötelezettséget azonban nem vonhat maga után, mivel ahhoz

*elhúzódásával okozott hátrány orvoslása a Ptk.-ban védett személyiségi jogok megsértése esetén igénybe vehető keresetindítási joggal és az az alapján igényelhető objektív és szubjektív jogkövetkezmények alkalmazásával nem lehetséges.*⁶

Mindenesetre álláspontom szerint attól függetlenül, hogy az új Be. megvalósította a magyar eljárásjogi szabályozás strukturális megújítását, továbbra is szükséges az eljárás esetleges elhúzódásával okozott jogsérelem kompenzálását, orvoslását lehetővé tevő jogorvoslati eljárás megteremtése. Szükséges ez annak ellenére, hogy olybá tűnik, hogy a jogalkotó ezt másképp gondolja: „[V]alamennyien tudjuk, hogy az új büntetőeljárás törvény a büntetőeljárások elhúzódását, hogy úgy mondjam, majdhogynem teljes egészében felszámolta, tehát ezeket a félelmeket nem kell tovább hordoznunk magunkkal.”⁷

Az időmúlás túlzott mértéke senkinek sem érdeke, sem vádnak, sem pedig a védelemnek, hiszen egyrészt a bizonyítékok elenyésznek, a tanúk emlékezete megkopik, az eljárás anyagait többször át kell tekinteni, a bűnügyi költségek növekednek stb., másrészt pedig a büntetőeljárással együtt járó teherterhelés, a terheltre háruló korlátozások,⁸ az idegi és erkölcsi nyomás sokkal tovább fennáll, mint az indokolt lenne.⁹ *Azonban kissé ambivalens helyzetről is beszélhetünk, mert a terheltnek éppen az időmúlás az érdeke.* Fontosnak tartom felhívni a figyelmet arra is, hogy az észszerű időt meg nem haladó eljárás valójában inkább a hatóságok érdeke, mert a jelenlegi jogszabályi környezetben akkor, amikor egy ügy már tárgyalási szakba fordul át, a terheltnek éppen az időmúlás az érdeke, mivel az számára kedvezően hathat ki a büntetés kiszabására.¹⁰ Még a tárgyalási szak előtt, vagyis alapvetően a nyomozás során és az előkészítő ülésen lehet a vádlottaknak az az érdeke, hogy rövidebb időn belül fejeződjön be az eljárás, mert a jogalkotó ezt különösen az előkészítő ülés keretében tehető mértékes ügyészi indítványnál súlyosabb szankció alkalmazásának tilalmával „motiválja”.

külön jogszabály ilyen jogkövetkezményt nem fűz, ”. (Szegei Ítéltábla Pf.I.20.276/2017/4) Ld. még: Debreceni Ítéltábla Pf.I.20.284/2020/5.

⁶ Ld. pl.: BH2017. 148.; Fővárosi Ítéltábla Pf.V.20.869/2007/2.; Győri Ítéltábla Pf.V.20.227/2018/4.

⁷ Völner Pál igazságügyi minisztériumi államtitkár felszólalása a bűncselekménnyel okozott kár, illetve sérelemdíj megtérítése iránt indított gyorsított perrel szóló T/10860. törvényjavaslat összegző vitáján.

⁸ Ld. még: BENCZE Krisztina: *A gyors eljárás a jó eljárás? A tisztességes büntetőeljárás egyes aspektusai.* In: *Új Nemzeti Kiválóság Program 2018/2019. Tanulmánykötet.* Győr, Széchenyi István Egyetem, 2019. 164.

⁹ KARDOS Dóra: *A büntetés kiszabás elvei és rendszere, a büntetés kiszabási tényezők megjelenése a jogalkalmazói gyakorlatban.* Doktori értekezés. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2021, 76.

¹⁰ „[A] beismerő vallomás értékelésével kapcsolatban [...] az ítéltábla a következőket jegyzi meg: a védekezéshez való jog magában foglalja a vallomás megtagadásának, de a bűncselekmény tagadásának a jogát is. Ennek következtében két érdek ütközhet: a hatóság érdeke az időszzerű eljárás, a terhelt érdeke lehet az időmúlás, ami a büntetés kiszabására is kihathat. Ugyanakkor a büntetőeljárás alapvető rendelkezése, hogy a vád bizonyítására a vádló köteles, a terhelt nem kötelezhető az ártatlanságának bizonyítására [Be. 7. § (1) és (2) bekezdése]. Ekképp nem róható fel a terheltnek, ha az eljárás során egyáltalán nem tesz vallomást, vagy azt csak az eljárás későbbi szakaszában, úgymond a bizonyítékok súlya alatt teszi meg. (Szegei Ítéltábla Bf.I.248/2020/12.)

A Be. 564.§ (4) bekezdés b) pontja szerint a bűnösséget megállapító ítélet indokolása tartalmazza az arra való utalást is, ha a bíróság a büntetés kiszabásakor enyhítő körülményként figyelembe vette a büntetőeljárás elhúzódását.. Ezzel kapcsolatban ugyanakkor rendkívül fontos körülmény, hogy ez nem azonos a Kúria 56. BK véleményének (a büntetés kiszabás során értékelhető tényezőkről) III/10. pontjában írt időmúlással. *Az időmúlás enyhítő körülmény, azonban az eljárás-elhúzódás fogalma nem egyszerűen az eltelt időre koncentrál, hanem a bíróság és hatóság felelősségére,*¹¹ mert nekik az lenne a dolguk, hogy hatékonyan, aktívan és gördülékenyen vigyék előre az eljárást.¹²

A helyes elhatárolás azért is fontos, mert a törvény előtti egyenlőség alapelvének maradéktalan érvényesüléséhez nyilván az egységes ítélkezésnek is hozzá kell járulnia, amibe beletartozik az is, hogy egyes bíróságok a büntetést befolyásoló körülményeket ne értékeljék indokolatlanul eltérően. Meg kell jegyezni azt is, hogy az elhúzódás miatti enyhítés eszközét, mint jogvédelmi lehetőség vizsgálatát a büntetőbíróságok nem korlátozzák le magára a bíróság előtti eljárásra, hanem az alapos gyanú közlésének időpontját tekintik irányadónak.¹³

Ugyan alkotmányosnak tekinthető az, ha a büntetés kiszabása körében nyert kedvezményrel¹⁴ kerül kompenzálásra az, hogy indokolatlanul elhúzódott a büntetőeljárás, azonban, ha ezt helytelenül alkalmazzák a bíróságok (például úgy, hogy összemosás az eljárás elhúzódását az időmúlással), a jogvédelem kiüresedik. Arra is találunk példát ugyanis, amikor helytelenül értelmezték az időmúlás-elhúzódás kérdéskörét: „Ezt a cselekmény tárgyi súlyánál mindenképpen figyelembe kell venni, mint ahogy a bűncselekmény elkövetésétől eltelt mintegy 6 éves – a vádlottra nem visszavezethető – időmúlást is, tekintettel az Európai Emberjogi Bíróság határozatára és az Emberi Jogok Európai Egyezményében írt követelményekre is.”¹⁵

A két fogalom között azért kell különbséget tenni, mert az elhúzódó eljárás megállapítása esetén az EJEB igazságos elégtételt (*just satisfaction*) állapít meg az érintett

¹¹ „[...] az időmúlás nem azonosítható maradéktalanul az eljárás elhúzódása miatt eltelt idővel, mely utóbbi a bíróság inaktivitását is jelenti.” (3046/2019. (III. 14.) AB határozat, Indokolás [69]; 3426/2020. (XI. 26.) AB végzés Indokolás [15]) „[A]z eljárás elhúzódásának tényszerű megállapítása és enyhítő körülménykénti figyelembe vétele nem azonos a törvényszék által értékelt időmúlással, mint enyhítő körülménnyel. (Fővárosi Ítéltábla 8.Bf.392/2016/113.) Ld. még: Debreceni Ítéltábla Bf.II.358/2017/51., Fővárosi Ítéltábla 8.Bf.386/2016/61.

¹² KARDOS i.m. 77.

¹³ „[A]z időmúlásnak a Bkv.-ben szereplő meghatározása a bűncselekmény elkövetésétől eltelt hosszabb időt értékeli, míg az eljárás elhúzódásának vizsgálata az alapos gyanú közlésének időpontjától kezdődik. (Pécsi Ítéltábla Bf.I.5/2019/30. szám)

¹⁴ Érdemesnek tartom ezzel összefüggésben felidézni az EUB korábbi gyakorlatát is (ld. C-185/95, P Baustahlgewebe v. Európai Közösségek Bizottsága ítélet (1998/608.) 141–142. pont), amely szerint a versenyügyekben a bírságcsökkentés is hatékony jogorvoslatot jelentett – ez pedig könnyen párhuzamba állítható az Alkotmánybíróságnak a 2/2017. (II. 10.) AB határozatában kifejtett, a büntető ügyekben az elhúzódást, mint a büntetést enyhítő körülményként történő figyelembevételét jelentő körülménnyel. Azonban ezt a gyakorlatát később az EUB megváltoztatta és akként foglalt állást, hogy ilyen esetben a jogaiban sértett félnek külön kártérítési keresetet kell benyújtania az EU ellen a Törvényszék előtt (C-58/12, P Groupe Gascogne SA v. Európai Bizottság ítélet (2013/770.) 82–83.pont).

¹⁵ Győri Ítéltábla Bf.I.21/2019/5. szám.

kérelmezőnek, vagyis az emberi jogi sérelem áldozatának. Ha viszont a hazai jogtól kompenzációt kap a terhelt-kérelmező például úgy, hogy a büntetés kiszabása során rögzítik az eljárás hosszadalmasságát, továbbá azt, hogy ezért a bíróság vagy hatóság a felelős és megjelölik az ítélet indokolásában a büntetés mértékének csökkentését erre a körülményre tekintettel, akkor a sérelem kompenzációt kapott és az áldozati minőség megszűnt.¹⁶

A helyes értelemezéshez hozzátartozik az inaktivitás kérdéskörének figyelembevételé is. Ezzel kapcsolatban is találkozhattunk már a hazai felsőbb bírósági gyakorlatban eltérő álláspontokkal. A Debreceni Ítéltábla egyik határozata szerint például nem feltétel az eljárás elhúzódnának megállapításához a hatóságok részéről fennálló inaktivitás: „A jelen ügyben, bár hatósági inaktivitás nem tárható fel, az egyértelműen megállapítható, hogy az eljárás elhúzódnását nagyban elősegítette az a tény, hogy a bírósági szakban a bírói tanács változására került sor, minek következtében az eljárást meg kellett ismételni. Mindezt külön is figyelembe kell venni az enyhítő körülmények között.”¹⁷ Ezzel szemben ugyanakkor az Alkotmánybíróság szerint az eljárás elhúzódnásának megállapításához szükséges a bíróságok részéről mutató inaktivitás fennállta:

„[...] nem sérül az észszerű idő akkor, ha a bíróságok az eljárási törvényben rájuk rótt kötelezettségeket megfelelően teljesítik és az eljárás időtartamát tétlen, cselekmény nélküli, ún. inaktív eljárási szakaszokkal nem nyújtják. Az indítványozó azon kifogása tehát, amelyben pusztán arra hivatkozott, hogy a büntetőeljárás vele szemben több, mint nyolc évig tartott, nem volt tekinthető olyan, az észszerű idő követelményének a sérelmét alátámasztó indokolásnak, amelyre az Alkotmánybíróság érdemi vizsgálatát alapíthatta volna.”¹⁸

Utóbbi álláspontot erősítette meg a Budapest területén működő ítéltábla mellett eljáró elsőfokú szolgálati bíróság egyik határozata is, amely szerint az inaktivitás kapcsán ugyan objektív körülmények is okozhatnak késedelmet, azonban azt is kell vizsgálni, hogy a bíró maga megtett-e mindent annak érdekében, hogy biztosítsa az ügyintézés folyamatosságát. Az észszerű ügyintézési határidő sérelme nem önmagában az ügyek érkezése és lezárása közötti időtartam hossza alapján állapítható meg, hanem

¹⁶ KARDOS i. m. 77. Az „áldozat” kifejezés használatára ld. még pl. „Az Emberi Jogok Európai Bíróságának az eljárások elhúzódnásával kapcsolatos álláspontját tükröző döntések minden esetben a »kellő szorgalom« kitéllettel jelzik a minden eljáró hatóságra irányadó tagországi kötelezettségeket. A kellő szorgalom azt jelenti, hogy az ügy nehézségéhez, az eljárási cselekményekhez szükséges időt biztosítva az eljárások megfelelő időn belül lefolyjanak és befejeződjenek. Az eljárás alatt álló személyeket azokban az esetekben tekinti áldozatnak, amikor az eljárás észszerű időn belüli befejezése nem áll fenn és a hatóságok nem tanúsítanak kellő szorgalmat.” (Fővárosi Ítéltábla 4.Bf. 298/2016/28., ugyanígy: Fővárosi Ítéltábla 4.Bf. 88/2017/9.) Az EJEH vonatkozó gyakorlatáról lásd még: IDZIG Izabella: Jogállami alapelvek a processzuális jogban: a büntetőügyek észszerű határidőn belüli elbírálása az Emberi Jogok Európai Bírósága esetjogának tükrében. In: POGÁCSÁS Anett et al. (szerk.): *Jogi tanulmányok tehetségek tollából – érvelések az Európai Parlament kapcsán*. Budapest, Pázmány Press, 2014. 94–101.

¹⁷ Debreceni Ítéltábla Bf.II.53/2019/12.

¹⁸ 3136/2021. (IV. 22.) AB végzés, Indokolás [17].

arra alapozva, hogy a bíró által tett intézkedések között – függetlenül azok indokoltságától és érdemi megítélésétől – mennyi idő telt el folyamatos ügyintézés nélkül.¹⁹

A téma szempontjából – legalább kontextuális elhelyezés szintjén – szükségesnek tartom felvetni – terjedelmi okokból részletesebb kifejtésére azonban nem keritek sort, mivel jelen írásnak nem célja a Be. részletes elemzése –, hogy a Be. 143. §-ban meghatározott speciális jogorvoslati eszköz is befolyásolhatja akár a jogsérelem megítélését, ha az eljárás elhúzóásával érintett személy előterjeszt kifogást az eljárás elhúzóása miatt (abban az esetben, ha arra valamilyen milyen döntés, intézkedés született).

Jelen tanulmányban leginkább arra vállalkozom, hogy leginkább az észszerű időn belüli elbírálás követelményének való megfelelés „politikai”, társadalomtudományi megközelítésének két nézőpontját villantsam fel:

- 1.) az észszerű időn belüli eljárás biztosítását elsődleges fókuszba helyező, eljárásjogi gyorsítást célzó jogszabályalkotás által bevezetett új szabályok milyen viszonyban állhatnak a társadalom tagjainak igazságérzetével (ami pedig kihatással van a bíróságok megítélésére);
- 2.) a kérdéskör nem hagy érintetlenül olyan bírósági igazgatási témákat sem, mint például a bírák karrierrendszere, vagy éppen javadalmazása.

Koncepciózusan tehát akként is megragadható a témakör kibontása, hogy érdekes ellentét mutatkozik két felfogásban: a szélesebb nyilvánosság megítélése szerint ugyanis a büntetőeljárás sikerének mércéjét elsősorban a bűnösség kimondása vagy az ártatlanul megvádolt emberek felmentése jelenti, ezzel szemben a hatóságok számára egyre inkább előtérbe helyezett szempont, hogy az eljárás a lehető legrövidebb időn belül legyen képes a feljelentésben megjelölt tények valóságghú rekonstruálására.²⁰

Véleményem szerint a pertartam, mint az adott pert jellemző körülmény, olyan törvényességi szakkérdés, amely az eljáró bíróságok és az ügyfelek számára prioritás élvez, azonban valószínűleg a szélesebb „közönség érdeklődését”, vagyis a perben, eljárásban álló személyeken kívüli társadalom tagjainak viszonyulását nem határozza meg.

Arra vállalkozom, hogy ennek az ellentmondásnak a fejtegetését azzal a módszerrel tegyem meg, hogy összevetem a hatóságok és a nyilvánosság érdekeit és azt, hogy ez miként hathat a bíróságok megítélésére. Különösen az új büntetőeljárás törvény azon rendelkezéseire igyekszem rávilágítani, amelyek alkalmazása különösen sarkítja a problémakört. Bár meg kell, hogy jegyezzem, hogy az új Be.-től függetlenül is megragadható az elemzés szükségessége, hiszen ez adott jogszabálytól független kérdés is. Ugyanis lényegét tekintve az új Be.-től elszakadva ahhoz a kérdéskörhöz érkezünk, amely mindig is foglalkoztatta az elméleti és gyakorlati jogászokat egyaránt: melyik a fontosabb, az anyagi vagy a processzuális igazság? Ezen tág témakörnek azon szűk metszetét kívánom elemezni, hogy ez a két igazságtartalom milyen prioritásokat élvezhet a társadalmi nyilvánosság megítélésében és ez hogyan jelenik meg bíróságok munkájáról kialakult meggyőződésben.

¹⁹ Budapest területén működő ítéletábrá mellett eljáró elsőfokú szolgálati bíróság SzF.14/63/2012. számú határozata.

²⁰ Ld. hasonlóan: 34/2013. (XI. 22.) AB határozat, Indokolás [43].

Kétségtelen, hogy az új büntetőeljárás törvény számos olyan új rendelkezést hozott, amely pozitív változást eredményezett az eljárások időszerűségi mutatóiban. A jogalkotó azonban ezzel inkább a hatóságok érdekeit helyezte előtérbe – megfelelően a napjainkban divatos teljesítménymérési modelleken alapuló ügyeredményességi szemlélet által kívántaknak –, ami lehet, hogy nagyobb mértékben befolyásolja kedvezően a társadalom igazságszolgáltatásba vetett bizalmát, mint az, ha az eljárások tovább húzódnak. Különösen megmutatkozhat ez véleményem szerint az előkészítő ülésen a beismerő vádlottakkal szemben kiszabandó enyhébb büntetések társadalmi megítélése kapcsán, ami tehát lehet károsabb hatást vált ki, mint azt a jogalkotó gondolhatta.

Másik érdekes területe a kérdéskörnek az, hogy a bírák egyéni karrierambíciói döntően éppen arra irányulnak, hogy arról az elsőfokú szintről kerüljenek magasabb fórumra, ahol az eljárások elhúzódása zömmel jelentkezik. Ezt a folyamatot pedig a bírák jelenlegi karrier- és jutalmazási rendszere is elősegíti. Összességében az eljárások elhúzódása elkerülésének a bírói kar személyi körülményeihez kapcsolódó okai is lehetnek.

Előtérbe kerül tehát az eljáró bíróságok szervezetén, illetve szervezeti folyamataikon lenyomatot hagyó hatás is, amit látszólag éppen egy ellentétes folyamatot indít el azzal szemben, amit a jogalkotó kívánhatott. Tanulmányom második részében tehát igyekszem elemezni azt is, hogy a jogalkotó igyekszik mindent megtenni annak érdekében, hogy az eljárások elhúzódásának gátat szabjon (vagy másképp mondva: az eljárásokat „gyorsítsa”), azonban ehhez nem igazodik a bíróságokon kialakított vagy kialakult karrierrendszer. Ez abban érhető tetten, hogy annak ellenére, hogy az eljárások esetleges elhúzódása tipikusan az ügyek elsőfokon, tehát úgy mond „bemeneti” szinten való kezelésekor jelentkezik, a bírák azonban abban motiváltak, hogy magasabb hatáskörű, illetve szintű bíróságon folytassák munkájukat. Ennek következtében pedig a kevesebb tapasztalattal rendelkezők ítélkeznek elsőfokon, akik ennek okán kisebb magabiztossággal és szakmai tapasztalattal veszik fel a harcot az akár már előre láthatóan elhúzódó ügyek vitelében.

1. Az eljárások időszerűsége, a büntetőbíráskodás tekintélyének védelme és a társadalmi értékítélet összefüggései

A bíróságok hatékony működésének megteremtése, a teljesítőképesség fokozása – a bűnözés teremtette kihívásnak és az egyre komolyabb társadalmi elvárásoknak való megfelelés²¹ kényszere miatt – az igazságszolgáltatás alapkövetelményévé vált.²² A ha-

²¹ Pecsénye Máté szerint például „[...] egy eljárási kódex – esetünkben a büntetőeljárás – kodifikálásakor, az új szabályozás kialakítását meghatározó alapvető szempontok megalkotásakor a jogalkotónak ugyanakkora, ha nem nagyobb figyelmet kell fordítania az igazságszolgáltatással kapcsolatos társadalmi elvárásoknak való megfelelésre, mint a jogászai hivatásrendek jogalkalmazás során összegyűjtött tapasztalatai alapján felmerült igényekre vagy éppen Magyarország nemzetközi jogi és európai uniós tagságból fakadó kötelezettségeire.” PECSÉNYE Máté: Hatékonyság és egyéniesítés a büntetőeljárásban. *Miskolci Jogi Szemle*, 2021/1. 77.

²² FARKAS Ákos: A büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának alapkérdései. In: GÖNCZÖL Katalin – KORINEK László – LÉVAI Miklós (szerk.): *Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll*. Budapest,

tékonyság egyfajta értelmezés szerint akkor valósul meg, ha minden bűncselekményre fény derül, minden bűnöst felelősségre vonnak, de senkit nem ítélnek el ártatlanul vagy a törvény tilalma ellenére, továbbá a felelősségre vonás törvényes és igazságos, a bíróságok a felelősség megállapítása során a humanizmust és a szigort, a differenciálást és az egységes törvénykezést juttatják érvényre.²³ Másfajta meghatározás szerint pedig akkor beszélhetünk hatékonyságról, ha az eljárás egyszerű, gyors, költségkímélő és az alkalmazott büntetőjogi szankciónak pozitív, megelőző hatása van a bűncselekmények alakulására.²⁴ Előbbi meghatározás a megalapozottságra helyezi a hangsúlyt, az utóbbi pedig az időszerűsége.²⁵

A büntetőeljárás hatékonyságának²⁶ növelése, az adott kor igényeihez igazítása régóta foglalkoztatja a jogtudósokat és gyakorlati szakembereket.²⁷ A hatékonyság alatt jómagam – hasonlóan Fantoly Zsanetthez²⁸ – a gyorsaság mellett (melyre az „időszerűség”²⁹ szó hozható fel) a pontosságot is értem. Fontos kiemelni, hogy a hatékonyság önmagában nem lehet egyenlő a gyorsasággal.³⁰ Nem szabad azt hinni, hogy az időszerűség minden más szempontnál fontosabb, hiszen az nem a büntetőeljárás célja, hanem követelménye.³¹ A büntetőeljárások időszerűségének biztosítása nem abszolút vezérelve a büntetőeljárásnak, sohasem önmagáért való eszköz, hanem a büntetőeljárás

Corvina, 1996. 398.

²³ SZABÓNÉ NAGY Teréz: *A büntető igazságszolgáltatás hatékonysága*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1985. 109.

²⁴ FARKAS (1996) i. m. 398.

²⁵ PECSENYE Máté: Vádalku magyar módra – az előkészítő ülés. *Miskolci Jogi Szemle*, 2019/1. 149. Az időszerűség fontosságát ld. pl.: „A büntetőeljárás sikerének mércéjét elsősorban nem a bűnösség kimondása jelenti, hanem az, ha az eljárás a lehető legrövidebb időn belül volt képes a feljelentésben megjelölt tények valósághű rekonstruálására.” (34/2013. (XI. 22.) AB határozat, Indokolás [43])

²⁶ A büntetőeljárás hatékonysági formáinak (hatékonyság, mint pénzkérdés; hatékonyság, mint a büntetőeljárás hatékonysága; hatékonyság, mint közgazdasági kategória) részletes ismertetését ld. FARKAS Ákos: *A falra akasztott nádpálca, avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai*. Budapest, Osiris, 2002. 97–118. A büntetőeljárás hatékonyságára ható tényezőkről ld. FANTOLY Zsanett: Hatékonysági problémák, azaz a hazai büntetőeljárás gyakorlati visszasságai. *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, 74. évf. (2012) 120–121.; FANTOLY Zsanett: *A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága*. Budapest, HVG-ORAC Kft., 2013. 249–261.

²⁷ DOBI Anita: Recenzió Fantoly Zsanett: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága című monográfiájához az új büntetőeljárás törvénytervezet tükrében. *Büntetőjogi Szemle*, 2017/1. 25.

²⁸ FANTOLY (2012) i. m. 119.

²⁹ Ld. pl.: BELOVICS Ervin: A büntetőeljárás időszerűsége. In: KARSAI Krisztina – GÁL Andor (szerk.): *Ad valorem: ünnepi tanulmányok Vida Mihály 80. születésnapjára*. Szeged, Iurisperitus Bt., 2016. 35–45.

³⁰ FANTOLY (2013) i. m. 249.

³¹ ZSIROS Bettina: Valóságos-e, ami igazságos? – Gondolatok a perbeli egyezségkötés új Be.-ben szabályozott intézményéről. *Büntetőjogi Szemle*, 2018/1. 94.

célja megvalósításának egyik módja.³² Álláspontom szerint az időszerűség pontosan a minőségi ítélet meghozatalához szükséges időtartamot jelenti.³³

A büntetőeljárásokkal összefüggő időszerűségi problémák megoldása viszont nem egyszerű, mivel az emberi (terhelti) jogok kiszélesedése, illetve a terhelt részéről jelentkező igény a gyors és egyszerű eljárásra, továbbá a hatékony bűnüldözés iránti társadalmi szükséglet látszólag ellentétes irányú folyamatokat indítanak el.³⁴ Tehát egyfelől terhelti jogok védelmének kiemelt szerepéből következően nem vitás, hogy az elavult, a hatékonyságot feleslegesen vagy értelmetlenül korlátozó törvényi előírásokat folyamatosan korszerűsíteni kell, ám azzal, hogy a hatékonyság növelésének jogszabályi feltételeit megteremtik, nem sérthetik a törvényességet, ugyanis ha a jog(szabály) olyan eszközöket ad a bűnüldöző hatóságok kezébe, olyan eljárási szabályokat teremt, amelyek veszélyeztetik vagy sértik az egyéni jogokat, akkor az eljárás jogszerű marad, ám az alkotmányosság csorbát szenved: a jogszerű, de nem alkotmányos büntetőeljárás pedig nagyobb veszélyt jelent a társadalom és az egyén számára, mint maga a bűnözés, hiszen az utóbbival szemben több-kevesebb védelmet nyújt a jog, ám a jogszerű, de nem alkotmányos büntetőeljárással szemben nincs törvényes védelem.³⁵ Másfelől azonban figyelemmel kell lenni a jogos/jogosnak tűnő társadalmi elvárásokra is.

A bíróságok tekintélyével is összefüggésbe hozott bizalom³⁶ jelentőségének megítélése aligha lehet kérdéses, ha az ítélezést a társadalom rendjének biztosításához szükséges szolgáltatásként fogjuk fel, amelynek megbízható működése mindenki számára garantált jogbiztonságot jelent.

Természetes, hogy a jogkereső állampolgárok gyors, egyidejűleg minőségi ítélezést várnak el a bíróságoktól, mely elvárásnak nehéz megfelelni. Mégis úgy gondolom, hogy a társadalom elismeréséhez – az időszerűség mellett – az ítékezés színvonalának további emelése és a társadalmi értékítélethez való közelítése vezethet. Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy nem arra a jelenségre gondolok természetesen, amit Bencze Mátyás bírói populizmusnak³⁷ nevez. Helyesnek a Bencze által „öszinte populizmusnak” nevezett mentalitást tartom, vagyis amikor a bíró valóban rendelkezik azzal a meggyőződéssel, hogy kötelezettsége a társadalom tagjainak érdekeit és véleményét mérlegre tenni.

³² BELOVICS Ervin: Új büntetőeljárás törvény, új feladatok. *Börtönügyi Szemle*, 2018/4. 6.; FARKAS Ákos: A büntető igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának korlátai. In: BORBÍRÓ Andrea – GÖNCZÖL Katalin – KEREZSI Klára – LÉVAY Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016. 995.

³³ BODA Zoltán: *A büntetőbíráskodás tekintélye, annak védelme, a társadalmi értékítélet és ezek összefüggései*. Mailáth György Tudományos Pályázat (2020) Díjazott dolgozatok. Budapest, Országos Bírósági Hivatal, (2021) 714. https://birosag.hu/sites/default/files/2021-10/mailath_2020_nyertes_dolgozatok.pdf

³⁴ FANTOLY (2012) i. m. 119.

³⁵ FARKAS (2002) i. m. 80.

³⁶ Az intézmények iránt valójában nem bizalom alakul ki, hanem azok várható viselkedésével kapcsolatos elvárás, amelyhez minősítési szándék is kapcsolódhat (RUSSEL HARDIN: Bizalom. *Szociológiai Figyelő*, 2002/1–2. 23.). A minősítési szándék szorosan összefügg a bírósági ítéletek kritizálásával is.

³⁷ BENCZE Mátyás: Bírói konformizmus – ítélezési populizmus az autoriter politikai rendszerek szolgáltatában? In: MENYHÁRD Attila – VARGA István (szerk.): *350 éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara*. I. kötet. Budapest, ELTE Eötvös, 2018. 622.

A büntetőeljárás gyorsításának igénye arra készítette azonban a hazai jogalkotót is, hogy az eljárás különböző szintjein ún. „szűrőket” működtessen, amelyek csak az ügyek egy részét engedik tovább, s így tehermentesítik elsősorban a túlterhelt bíróságokat,³⁸ érvényesülni hagyva ezáltal azt a tendenciát, hogy a legalitás főszabálya alóli kivételek körének szélesítésével, az igazságszolgáltatásra nehezedő ügyteherből való szabadulás reményében egyre több az opportunitás jegyében bevezetett jogintézményt alkalmazzunk.³⁹ Az új Be. egyik jellemzője az opportunitás elvéből fakadó eszközrendszer átalakítása, hangsúlyosabbá tétele, melynek háttérében a tárgyalási szakasz elkerülése áll.⁴⁰ A Be. egyik újítása, hogy az elterelést szolgáló eszközöket előbbre hozta az eljárás folyamatában, mivel beépítette már a nyomozásba, így időben korábban nyílik lehetőség az alkalmazásukra, továbbá eredménytelen elterelés esetén a nyomozás folytatható. A jogalkotó ezzel az újítással kifejezetten az eljárások hatékonyságát célozta meg,⁴¹ az új kódex több lehetőséget is kínál (pl. a közvetítői eljárás és a feltételes ügyészi felfüggesztés, amelyek más, a nyomozás során alkalmazható felfüggesztési okokkal kerültek egy sorba) az általánostól eltérő, a hatékonyságot és az időszerűséget célzó megoldások számára.⁴² Az új büntetőeljárás kódex több ponton fontolóra vette az akkuzatórius eljárás pozitív vonásait és ezekből (az angolszász rendszerek szabályozásából) merítve egy logikusabb szabályokat tartalmazó vegyes rendszerű bizonyítási eljárást alakított ki, erősítve ezzel a funkciómegosztás elvét.

Kevésbé mérlegelte azonban szerintem a jogalkotó azt, hogy a büntetőeljárás konzenzuson alapuló lezárásának is lehetnek veszélyei, különösen a társadalmi igazságosság érvényesülésére nézve is. Lényeges, hogy a büntető felelősségre vonás több elvvel igazolható, melyek versengenek, illetve kiegészítik egymást (speciális és generális prevenció, a társadalom védelme, helyreállítás, megtorlás).⁴³ Azonban mindegyik elv képviselője egyetért, hogy az elkövetővel éreztetni kell, hogy az, amit elkövetett, morális értelemben vett „rossz” és egyik büntetési cél megvalósítását sem szolgálja, ha a terhelt úgy érzi, valójában nem is kapott büntetést, inkább valamiféle „adó” kellett fizetnie egy bizonyos magatartása után.⁴⁴ A büntetőeljárás hatékonyságához az is kell,

³⁸ MISKOLCI László: Egy konferencia tanulságai, avagy a magyar büntetőeljárás továbbfejlesztésének az ügyész-e a kulcsszereplője. *Ügyészek Lapja*, 2001/1. 20.

³⁹ Kertész Imre már 1996-ban az opportunitás „inváziójáról” írt. Ld. KERTÉSZ Imre: A legalitás eróziója, az opportunitás inváziója. In: TÓTH Károly (szerk.): Emlékkönyv dr. Tokaji Géza c. egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára. *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae*, Tom. XLVIII., Fasc. 1–20., 1996. 151–158.

⁴⁰ FARKAS Krisztina: A sértett helyzete az eljárás hatékonysága tükrében. In: HOLLÁN Miklós – MEZEI Kitti (szerk.): *A büntetőjog hazai rendszere megújításának koncepcionális céljai és hatásai*. Budapest, Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, 2020. 64.

⁴¹ BELOVICS Ervin – TÓTH Mihály: *Büntető eljárásjog (Harmadik, aktualizált kiadás)*. Budapest, HVG-ORAC, 2017. 270.

⁴² FINSZTER Géza: Legalitás és opportunitás az új büntetőeljárás kódexben. *Börtönügyi Szemle*, 2018/4. 27.

⁴³ Erről bővebben ld. BALOGH Ágnes – TÓTH Mihály: *Magyar Büntetőjog. Általános rész*. Budapest, Osiris, 2015. 250–263.

⁴⁴ BENCZE Máttyás: A kor színvonalán? – Az új büntetőeljárás kódex válasza a jelen kihívásaira. *Pro Futuro – A Jövő Nemzedékek Joga*, 2018/3. 23. Bencze szerint az egyszeri, „megtévedt” elkövetők ese-

hogy megfeleljen bizonyos társadalmi elvárásoknak – köztük annak is, hogy a bűncselekmény elkövetőjével szemben büntetést szabjanak ki – és ezzel rászolgáljon az emberek igazságszolgáltatásba vetett bizalmára.⁴⁵

Kritikaként fogalmazza meg Bencze Mátyás, hogy ahhoz képest, hogy a büntetőeljárás rendje kiemelkedő jelentőséggel bír az egész közösség számára, a változtatások elsősorban az abban részt vevő hatóságok érdekeit tükrözik, ez nyilvánul meg például az egyezségkötés korlátlanágában (bármilyen cselekménytípus esetén, bármilyen elkövetővel meg lehet kötni), ami a részt vevő hatóságok szempontjából óriási könnyebbséget jelenthet, de a büntetőeljárás társadalmi célját nem feltétlenül teljesíti.⁴⁶

A legalitás elvének lazulása fényében annak is tanúi lehettünk, hogy a magyar jogalkotó nyitott a tradicionális eljárást helyettesítő technikák bevezetésére, és ezek kiválasztásában az ügyész kapta a főszerepet. A bírói útról elterelő eljárások keretében a jogalkotó az ügyészt például azzal a jogkörrel is felruházta, hogy magatartási szabályokat vagy kötelezettségek teljesítését írja elő a terhelt számára.⁴⁷

Azok az intézkedések, amelyek az eljárás gyorsítását, más szóval az „időszerűséget” célozzák, nem feltétlenül hatnak kedvezően az ügy alapos felderítésére, minden részletre kiterjedő kivizsgálására.⁴⁸ Szemléletesen támasztja ezt alá például az is, hogy folyamatosan növekszik azoknak a vádlottaknak a száma, akivel szemben az ügyészség büntetővégzés (tárgyalás mellőzése) meghozatalára tesz indítványt. Hazánkban tehát a vádlottak rendkívül nagy száma egyáltalán nem áll a bíróság elé az általa elkövetett bűncselekmény miatt, nem találkozik a bíróval, s a bíró kizárólag a rendelkezésére álló ügyirat alapján szabja ki a büntetést.⁴⁹

tében bőven elég lehet a társadalmi rosszallás érzetetésére az egyezség révén kiszabott büntetés (és az azt megelőző büntetőeljárás). A notórius visszaesők azonban sokkal inkább tekinthetők „adónak” az egyezséggel elérhető kedvezőbb tartalmú büntetést, de talán ennél is fontosabb, hogy a külső szemlélő számára tűnhet úgy, hogy az eljárás célja az állam részéről az volt, hogy gyorsan, minél kisebb energiárfordítással lezárjon egy eljárást és nem az, hogy igazságot szolgáltasson. Nem lebecsülhető ugyanis a nyilvános tárgyalás tartásának szimbolikus jelentősége, amelynek során elvileg bárki tanúja lehet annak, amint az állam a sértett helyett és az egész közösség nevében vonja felelősségre az elkövetőt. (Uo. 23–24.)

⁴⁵ FANTOLY (2013) i. m. 249.

⁴⁶ BENCZE (2018b) i. m. 35. Ugyanakkor meg kell jegyeznem, hogy a társadalmi megítélés szempontjából fontos lehet annak a figyelembe vétele is, hogy az egyezségkötésről ma már tudjuk: 2018 óta ugyanúgy nem alkalmazzák, mint ahogyan a tárgyalásról lemondást sem alkalmazták az 1998-as Be.-ből.

⁴⁷ PÁPAI-TARR Ágnes: Büntetéskiszabás az alku tárgya? – kihívások és válaszok a büntetéskiszabás fejlődéstörténetében. *Közjavak*, 2019/4. 8. Kertész Imre használta először például az „ügyészbíráskodás” kifejezést. Ld. KERTÉSZ Imre: Ügyészbíráskodás? *Magyar Jog*, 1996/1. 1–8. A kvázi bírói funkció ügyészhez delegálása azonban kritikát váltott ki a hagyományosan a legalitás alapelve szerint berendezkedő büntetőeljárás rendszerében. RÓTH Erika: Útmutató az ügyész diszkrecionális jogkörének gyakorlásához. A hazai és az angol megoldás. In: ELEK Balázs – HÁGER Tamás – TÓTH Andrea Noémi (szerk.): *Igazság, ideál és valóság. Tanulmányok Kardos Sándor 65. születésnapja tiszteletére*. Debrecen, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Büntető Eljárásjogi Tanszéke, 2014. 303.

⁴⁸ MISKOLCZINÉ JUHÁSZ Boglárka: *A büntetőeljárás szabályok továbbfejlesztésének lehetséges irányai*. Doktori értekezés tézisei. Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Doktori Iskola, 2015. 4–5. (https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/Juhasz_tezis_final_m.pdf)

⁴⁹ PÁPAI-TARR (2019) i. m. 7.

A kontinentális modellben az anyagi igazság kiderítése a cél, a *common law* rendszerben viszont az eljárás teljesíti feladatát, ha eljutnak a jogi vagy perbeli igazsághoz. Bárd Károly szerint a Be. készítői a *contest* típusú modell elutasítását kívánták rögzíteni, amikor az Általános Indokolásban leszögezték: „a magyar igazságszerető és igazságkereső nép, az anyagi igazságon alapuló büntetőjogi felelősségre vonás pedig alapértéke a jelenleg hatályos eljárási törvényünknek”.⁵⁰

Kritikus véleményt fogalmazott meg többek között Mezőlaki Erik, aki szerint a bizonyítási szabályok átstrukturálódása az anyagi igazság kontra eljárási igazság kérdéséhez vezet, ennek kapcsán pedig megállapítható, hogy az új büntetőeljárási törvény – annak ellenére, hogy preambulumban az anyagi igazságra való igényét fogalmazza meg célként – részletszabályaiban lemondott az anyagi igazságról.

Ez azért is súlyos megállapítás, mert a társdalom tagjai véleményem szerint egyáltalán nem mondtak le az anyagi igazságról, illetve igazságosság eszményéről, bennük súlyos kételyek alakulhatnak ki az olyan ügyek kapcsán, ahol ez kevésbe jut érvényre, mint a processzuális „valóság”.

Az mindenesetre tényként megállapítható, hogy a 2017. évi XC. törvény – az új büntetőeljárási törvény – kifejezetten kerüli bármely jelzővel felcímkézni az igazság fogalmat. A szabályozás a közéletet választja, így a Preambulum rögzíti, hogy – összhangban a törvény szellemével – szem előtt tartja az igazság megállapításának igényét, ugyanakkor a megvalósított szabályozással egyrészt az opportunitás elvének érvényesítése miatt – hatékonysági, pertakarékossági szempontokat előtérbe helyezve – lehetőséget biztosít arra, hogy bizonyos körülmények fennállása esetén az igazság teljes mértékű felkutatását mellőzzük. Másrészt az új Be. igazságkonceptiója a funkciómegosztás stabil alapját is jelenti. A Be. azon rendelkezése, amely rögzíti a bizonyítás általános szabályainak körében, hogy a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a döntését valóságghú tényállásra alapozza, az 1998-as Be. rendelkezéseivel képest egy jóval „árnyaltabb” fogalom, így juttatva kifejezésre a Be. igazságfelfogással kapcsolatos álláspontját.

A büntetőeljárások gyorsítását szolgáló előkészítő ülés jogintézménye egyértelműen összekapcsolódik a büntetékiszabással is.

Ezzel kapcsolatban egy sajátos megvilágításba szeretném helyezni a 2020. évben nagy port kavart, K. Gábor, Magyarország egykori perui nagykövetének „pedofil-ügyét”.

Az azóta már – a vádlott és védője által enyhítésért bejelentett fellebbezés visszavonása okán – jogerőre emelkedett elsőfokú határozatot a kiszabott büntetés enyhe volta miatt súlyos kritikákkal illették. Ennek egyik oka az is lehet, hogy talán a bíróság nem kommunikálta kellő súllyal a közvélemény felé (nyilván azért is, mert a közérdeklődés csúcsán az ítélet még nem volt jogerős), melyek voltak azok a morális-erkölcsi szempontok, amelyek a büntetés kiszabásához vezettek. Az eset kapcsán megjegyzést érdemel ugyanakkor az is, hogy alapvetően a jogász hivatás tagjai „megvédtek” a bíróságot, mivel az az új büntetőeljárási kódex 504–505. §-ai alkalmazásával a vádlott

⁵⁰ BÁRD Károly: Az út az igazsághoz – büntetőeljárási törvényünk a jogállami elvek tükrében. *Belügyi Szemle*, 2019/3. 9.

bűnösséget beismerő nyilatkozatát elfogadta és ebből következően törvényesen járt el a szankció mértékének meghatározásakor. A Be. 565. § (2) bekezdése alapján ugyanis nem szabhatott ki hátrányosabb büntetést, mint amelyet az ügyész által az 502. § (1) bekezdése alapján előterjesztett indítvány tartalmazott.

Érdekes lehet a Be. 504. § (3) bekezdését – mely szerint, ha a bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadásának feltételi fennállnak, a bíróság a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozatát végzésével elfogadja – megvizsgálni abból a szempontból, hogy vajon az „elfogadja” kifejezés kötelező rendelkezést ír-e elő a bíró számára. Büntetés kiszabási szempontból firtatva úgy is feltehető a kérdés: amennyiben az ügyész – a bíró megítélése szerint – törvényes, de túlzottan enyhe büntetés kiszabására tesz indítványt, azonban a beismerő nyilatkozat elfogadásának feltételi fennállnak, van-e valamilyen lehetősége a bírónak arra, hogy az ügyész által indítványozottnál súlyosabb, általa „igazságosnak” vélt mértékű szankciót alkalmazhasson?

Az a bíró, aki a bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadása feltételeinek – Be. 504. § (2) bekezdés a)–c) pontjai – fennállása ellenére tárgyalásra tüzi az ügyet (pl. arra hivatkozik, hogy a beismerés mégsem önkéntes⁵¹), önkényesen jár el. Emellett a Be. 565. § (2) bekezdése is egyértelmű választ ad: még a tárgyaláson sem szabható ki súlyosabb büntetés annál, mint amelyet az ügyész az előkészítő ülésen indítványozott.⁵²

Az ügyész tehát a jelenleg hatályos szabályozás alapján döntően uralhatja a kiszabandó büntetés mértékét. Érdekes, hogy éppen a büntetés kiszabásánál – ahol „kicsúcsosodik” a büntetőeljárás – eltérést meg nem engedve van kötve a bíróság az ügyészi indítványhoz (ellentétben a bizonyítási eljárás menetének alakításával). Ez egyfelől a bírák részéről kíván szemléletváltást, másfelől viszont az ügyészi jogkörbe tartozó büntetés kiszabási indítványhoz való kötöttség miatti esetleges támadások kapcsán a bíróságoknak nagyobb feladatot kell vállalnia a közvélemény hiteles tájékoztatásában.

A „mértékes” ügyészi indítvány jogintézménye azonban csak akkor érheti el a jogalkotó által kívánt célját (az eljárások gyorsítása), ha valóban beismerésre ösztönzi a tényleges elkövetőket. Ez pedig csak akkor valósulhat meg, ha az előkészítő ülésen kiszabott joghátrány elmarad a tárgyaláson kiszabott büntetéstől.⁵³ *Mindazonáltal nem állítható megalapozottan, hogy ez a társadalom értékítéletével összeegyeztethető.*

Álláspontom szerint a figyelemmel kell lenni azonban arra is, hogy alkotmányos követelmény az állami büntető igény érvényesítése, amelynek célja, hogy a büntető igazságszolgáltatás a társadalmi békés együttélés megteremtését támogassa. Másképp fogalmazva, biztosítani kell a társadalmat arról, hogy kellő súllyal vonják felelősségre

⁵¹ Ráadásul a Be. 504. § (2) bekezdésének b) pontja a beismerés önkéntessége mellett a vádlott beszámítási képességének vizsgálatát is előírja. Ezen képesség vizsgálata pedig mindenképp szakértői bizonyítást kíván meg (tárgyaláson).

⁵² Abban az esetben lenne lehetőség súlyosabb büntetés kiszabására, ha a bíróban kétely merül fel arra vonatkozóan, hogy a vádlott ugyan a vádirati minősítés szerint tesz beismerő nyilatkozatot, azonban ezen minősítés az iratok tartalma alapján helytelen (más bűncselekményt ismer be, mint amelyet az eljárás ügyiratai alátámaszthatnak) és ennek okán a tárgyaláson bizonyítást kell felvenni, melynek eredményeként megváltozik a minősítés – pl. halált okozó testi sértés kapcsán tesz beismerő nyilatkozatot, de a bizonyítás alapján emberölést kell megállapítani.

⁵³ POLT Péter: A büntetőeljárás törvény újításának várható hatásai. *Belügyi Szemle*, 2018/9. 36.

azokat, akik megszegték társadalom normáit. Ugyanis amennyiben ezen szerepét nem tölti be az ítélkezés, az véleményem szerint nagyobb mértékben befolyásolja károsan az igazságszolgáltatás tekintélyét is, mint a büntető igény elbírálásának esetleges elhúzódnása. Vagyis alapvető, hogy az eljárás jó ütemben haladjon előre, de ez nem mehet a megfelelő szintű igazságszolgáltatási tevékenység biztosításának a rovására.

Az új Be. rendelkezései közül különös figyelmet érdemel tehát az előkészítő ülés jogintézménye abból a szempontból, hogy vajon az előkészítő ülésen történő beismerő vallomás elfogadásának azon következménye, hogy emiatt olykor enyhébb szankció alkalmazására kerülhet sor, elősegíti-e a Btk. 79. §-ában írt büntetési célok kiteljesedését. Itt az a morálisnak is tekinthető büntetőpolitikai kérdés vetődik fel, hogy egy időszereuen alkalmazott enyhe büntetésnek (intézkedésnek) hathatósabb visszatartó ereje van-e, mint egy akár évekkal későbbi súlyosabb szankciónak. Véleményem szerint az előkészítő ülésen történő, a büntetőeljárás egyik konszenzuson alapuló lezárási lehetőségének lehetnek veszélyei társadalmi igazságosság érvényesülésére nézve, ha egy enyhébb büntetés okán a terhelten kívül álló társadalom tagjai úgy ítélik meg, hogy valójában nem is kapott büntetést az elkövető.

Összességében a büntetéskiszabás kapcsán mégis úgy vélem, hogy a törvényhozó a büntetés kiszabása terén alapvetően „elég” nagy önállóságot, szélesebb mérlegelési lehetőséget biztosít a büntetőbíróságok, mint jogalkalmazók számára ahhoz, hogy ítéleteik érték közvetítése által a jelenleginél jobban alakítsák a jogot, illetőleg felhívják a jogalkotó figyelmét bizonyos ütközési pontokra a társadalmi értékítélet és a jogszabályok között.

Szabó Péter a büntetés célját így fogalmazza meg: „A büntetést a hatalomgyakorlás egyik eszközének is tekinthetjük, amelyben ugyanakkor tetten érhetjük a társadalom erkölcsi ítéletének kifejeződését is.”⁵⁴ A modern társadalmak pszichológiai bázisait azoknak a módszereknek az érvényesíthetősége garantálja, amelyekben a viselkedési értékrendet a kor alapvető közösségi értékei és érdekei határozzák meg, és ezek testesülnek meg a mindenkori jogalkalmazásban.⁵⁵

2. Az észszerű időn belülség és a bírósági igazgatási kérdések néhány összefüggése

Önmagában egy időszereu eljárásra alkalmas, azt lehetővé tevő eljárási jogszabály még nem biztosítja az észszerű időn belüli eljáráshoz való jog, mint igazságszolgáltatási alapelv érvényesülését. Az eljárásjog által meghatározott keretek közötti időszereu működéshez így – a megfelelő jogi keretrendszer meghatározása mellett – elengedhetetlennek tűnik a szervezeti és igazgatási keretek bizonyos jellegű átalakítása, megcélzóva elsődlegesen az egyes szervezeti egységek közötti munkateher kiegyenlítését, és a szervezeti felépítéssel kapcsolatos nagyobb rugalmasság biztosítását. Személyi kérdések vonatkozásában a bírák kiválasztása, képzése, anyagi, illetve nem anyagi jellegű

⁵⁴ SZABÓ Péter: A büntetés, annak célja, jogalapja. *Jogi Fórum*, 2003. 2. <https://www.jogiforum.hu/publikacio/2003/06/20/a-buntetes-annak-celja-jogalapja/>

⁵⁵ BOLGÁR Judit: A büntetés alakváltozásai a társadalmi érdekmotivációk tükrében. *Belügyi Szemle*, 2019/9. 12–13.

motivációi és felelőssége tekintetében egyaránt szükséges a jelenlegi helyzet felmérése és esetleg javító szándékú változtatások bevezetése a megfogalmazott cél elérése érdekében.⁵⁶ Alapvetőnek tűnik, hogy az észszerű időn belüli eljárás abban az esetben valósulhat meg a legszélesebb körben, ha az időszerű eljárás biztosítására képes és alkalmas, megfelelően képzett és továbbképzett, valamint – javadalmazással, illetve egyéb módon is – az időszerű és hatékony eljárásra kellően motivált bírák járnak el, azzal, hogy az előbbieik megvalósítása érdekében elengedhetetlen az eljáró bírák célra-vezető ellenőrzését, kontrollját biztosító ellenőrzési rendszer kialakítása és fenntartása is. Az állam (jogalkotó) köteles gondoskodni a megfelelő szabályozás kialakításával arról, hogy a bírák kiválasztása, képzése és kontrollja, valamint javadalmazása révén biztosított legyen a felkészült, hatékonyan eljáró és motivált bírók általi időszerű eljárás.⁵⁷ Meg kell jegyezni, hogy utóbbihoz az igazgatási struktúra célhoz igazított kialakításával maga a bírósági szervezet is hozzájárulhat.

A bírák kinevezésével összefüggésben az észszerű időn belüli eljáráshoz való jog kapcsán elsősorban valóban az elsőfokon eljáró bírák kiválasztása tűnik kulcsfontosságúnak amiatt, hogy elsőfokon jellemző az eljárások elhúzódása. Azonban a jogorvoslati fórumot betöltő bíróságokon, végső soron a Kúrián ítélező bírák kinevezése is kardinális kérdés. A magasabb szintű bíróságok szerepe ugyanis túlmutat a klasszikus igazságszolgáltatáson, a jogértelmező, jogegységesítő és jogfejlesztő funkció dominál. Ennek hangsúlya és társadalmi hatása legalább annyira fontos, mint az egyedi ügyben történő konkrét jogszolgáltatás.⁵⁸ Hiszen a helyes bírói gyakorlat vezethet ahhoz is, hogy például a gyorsító eljárásjogi rendelkezések alkalmazása révén kevésbé merüljön fel az észszerű időn belül befejeződő eljáráshoz való alapvető jog sérelme. Ezen helyes gyakorlat kialakítása pedig végső soron elképzelhetetlen a jogértelmezés ismert módszereinek komplex alkalmazása nélkül és ezért nem mindegy, kik végzik ezt a tevékenységet. A felsőbb bíróságok személyi összetételének vizsgálata ezért különös jelentőséggel bír, következképpen kiemelten fontos kérdés, hogy milyen karriermodell, milyen feltételrendszer és milyen eljárásrend determinálja a felsőbb bíróságok bíráinak kiválasztását, kinevezését.⁵⁹ A magasabb szintű bíróságok bírói rekrutációjának ideális modelljét nehéz (vagy szinte lehetetlen) meghatározni, azonban a jogegységesítő tevékenység sajátos, adott esetben értékválasztásokat is megjelenítő jellege⁶⁰ mindenképp megfontolandó érv kell, hogy legyen a szempontrendszerben.

A bírák javadalmazásával összefüggésben kiemelendő, hogy jelenleg az csak az ítélezési szint és a gyakorlati idő alapján növekszik, de arra nincs hatással a konkrét ügyei-

⁵⁶ RAINER Lilla: *Az észszerű időn belüli befejezés követelménye a polgári perben*. PhD értekezés (műhelyvitára készített változat). Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2021. 10.

⁵⁷ RAINER i. m. 79.

⁵⁸ DUDÁS Attila – FAZAKAS Zoltán József – VERESS Emőd: A legfelsőbb bíróságok bíráinak kinevezéséről – összehasonlító jogi szempontból. *Miskolci Jogi Szemle*, 2020/2. 21.

⁵⁹ DUDÁS–FAZAKAS–VERESS i. m. 21.

⁶⁰ DUDÁS–FAZAKAS–VERESS i. m. 43.

ben való eljárás hossza, vagy minősége.⁶¹ Ezzel kapcsolatban ugyanakkor megjegyzem, hogy az ítélezési szint gyakorlatilag a bírói előmenetellel (karrier) is összefügg.

Az elsőfokú és a jogorvoslati fórumként eljáró bíróságok összetétele is összefüggésbe hozható az eljárások tartamával. A jogorvoslati rendszer egyik igazoló elve ugyanis az, hogy több bírót látja és ítéli meg ugyanazt az ügyet, így csökken a hibázás esélye. Ebből azonban Bencze Mátyás szerint egyáltalán nem következik az, hogy ennek a „több bírót”-nak a fellebbviteli tanácsban kell helyet foglalni. Szerinte éppen a fenti érvek alapján célszerűbb lenne, és a tisztességes eljárást is jobban szolgálná, ha első fokon járna el a tanácsban a bíróság (így a munkateher is megoszlna közöttük, és kisebb lenne az esélye annak, hogy az ítélező tanács valamit „elnézzen”). Úgy véli, másod- és harmadfokon viszont elég lenne egy vagy két bírót is a döntések felülvizsgálatához. Szerinte a kisebb létszámú felsőbbbírói kar a jog egységesítését is hatékonyabban tudná ellátni. Felveti azt, hogy mindezzel összekapcsolódik a bírák karrierrendszerének kérdése, melyet nyilván nem a büntetőeljárás törvényben kell szabályozni, azonban a bírák jogállását szabályozó törvényben lehetne olyan irányú módosítást végrehajtani, mely biztosítaná azt, hogy az első fokon ítélező és nagyon fontos szakmai munkát végző bírák ne kizárólag a felsőbb bíróságokra való kerülésben lássák az előmenetel lehetőségét, hanem azonos szinten maradván, de mind fizetésben, mind presztízsből elérhessék akár a kúriai bírói rangot. A bírák jelenlegi karrierlehetőségei ugyanis kimondatlanul, de egyértelműen arra ösztönzik a jó képességű és ambiciózus bíróságot, hogy a bírósági hierarchia minél magasabb fokára jussanak (a bírói munkával töltött idő mellett a magasabb bírói fórumokra történő beosztás is magasabb illetményt eredményez). Ez a törekvés azonban azzal a negatív következménnyel jár, hogy a bírói munka frontvonalában, az elsőfokú bíróságokon (különösen a járásbíróságokon) igen jelentős arányban rövid gyakorlattal rendelkező bírók ítéleznek, akiknek tipikusan egyedül kell megküzdenni a fent vázolt feladattal – holott nyilvánvaló, hogy aki a tényállás felderítésében a bizonyítás lefolytatásában kiemelkedő teljesítményt nyújt, arra a rendszernek első fokon van szüksége. Ehhez képest a felsőbb szinteken dolgozó bíráknak már jóval kevesebb feladatuk van a bizonyítással és a pervezetéssel, tulajdonképpen az elsőfokú bíró munkájának ellenőrzését végzik.⁶²

A hazai bíróságok a legnagyobb részben az elsőfokú eljárásban nem tudnak megfelelni az időszerű eljárás követelményének, így elsőfokon jellemző az eljárások elhúzódása, az időszerűség követelményének megsértése,⁶³ mely nyilvánvalóan abból is fakad, hogy itt kerül sor a bizonyítási eljárás széleskörű lefolytatására. Rainer Lilla arra hívja fel a figyelmet, hogy a jelenlegi illetményrendszer éppen az elsőfokon történő ítélezést (ahol tehát az észszerű időn belüli eljárás követelményének megfelelően a leginkább szükség lenne) nem „motiválja”, hiszen a bírák illetménye ítélezési szintek szerint – jelentős mértékben – növekszik. Egy járásbírói bíró beosztási pótléka a bírói illetményalap összegének 20 százaléka, ez az arány törvényszéki bírónál 40 szá-

⁶¹ RAINER i. m. 91.

⁶² BENCZE (2018) i. m. 17–18.

⁶³ RAINER i. m. 93.

zalék, az ítélőtábla bírónál 70 százalék, míg kúriai bírónál – amely ítélkezési szinten a legkritkább esetben fordul elő időszzerűséggel kapcsolatos kifogás – 120 százalék.⁶⁴

3. Összegzés

Összességében az észszerű időn belüli eljárás joga egy az alkotmányos szabadságok, a nemzetközi egyezményekben foglalt emberi jogok közül, azonban a büntetőeljárással összefüggésben az állam közjogi eszközökkel nem biztosít védelmet, a polgári jogi eszközök erre pedig egyáltalán nem alkalmasak. Ha pedig a büntetőügyekben eljáró bíróságok a büntetés kiszabása során egyáltalán nem, vagy helytelenül értelmezik az eljárás elhúzódsát és emiatt nem részesül semmilyen kompenzációban az „áldozat”, akkor az EJEB által elvárt jogorvoslat egyáltalán nem valósul meg és az érintettek igényérvényesítési lehetőség nélkül maradnak. Ez pedig szembehelyezkedik az EJENY 8. cikkében foglaltakkal, amely a hatékony jogorvoslatról szól, mint az embert megillető jogosultságról, s amely szerint „minden személynek joga van az alkotmányban vagy a törvényben részére biztosított alapvető jogokat sértő eljárások ellen a hazai bíróságokhoz tényleges jogorvoslatért folyamodni.” A kötelező erővel rendelkező PPJNE – 2.cikk. (3) bekezdés a) pont – pedig az államot terhelő kötelezettségként rendelkezik annak biztosításáról: „az Egyezségokmányban részes minden állam kötelezi magát annak biztosítására, hogy minden olyan személy, akinek az Egyezségokmányban elismert jogai vagy szabadságai sérelmet szenvednek, hatékony jogorvoslatlall élhessen akkor is, ha a jogok megsértését hivatalos minőségben eljáró személyek követték el.”

Az Európa Tanács miniszteri bizottsági ülésének 2021. december 2. napján elfogadott állásfoglalásában ugyanakkor az került rögzítésre, hogy tudomásul vették a magyar hatóságok által ígért „időrendet”, amely szerint 2023. június végéig javaslattal fognak élni azon jóvátételt illetően, amely egyéb típusú bírósági eljárásokra vonatkozik. Az ügy fontosságára, technikai jellegére és a Bíróság által a *pilot judgement* eljárás során során immár a több mint 5 éve kiszabott határidő lejártára való tekintettel, határozottan ösztönözték azonban a hazai hatóságokat, hogy tárjanak fel minden lehetséges módozatot annak érdekében, hogy felgyorsítsák a tervezés ezen folyamatát.⁶⁵

A bíróságokkal szembeni közbizalom, mind magának a bíróságnak, mind pedig az állampolgároknak alapvető érdekük, azonban ennek elmélyítéséhez a bírói szervezetnek is erőfeszítéseket kell tennie. A teljes társadalomnak való megfelelés nyilvánvalóan elérhetetlen idea marad, azonban lehetőség szerint mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy a bíróságok reflektáljanak a társadalmi viszonyok és szükségletek alakulására. A büntető ítélkezés, mint a társadalom rendjének biztosításához szükséges szolgáltatás, nem nélkülözheti a társadalmi elfogadottságot. Hangsúlyozni kell azonban, hogy ehhez nélkülözhetetlen a közösség kialakult erkölcsi „eszményeinek” érvényre juttatása, akár annak árán is olykor, hogy az eljáró bíró erkölcsi értékrendjének

⁶⁴ RAINER i. m. 93.

⁶⁵ Council of Europe Committee of Ministers Minister's Deputies, 1419th meeting, 30 November – 2 December 2021 (DH), CM/Del/Dec(2021)1419/H46-15.

és életbölcességének a megjelenítése révén elrugaszkozik – törvényes keretek között – a korábban kialakult egységes gyakorlattól.

Álláspontom szerint mindezek mellett előfordulhatnak olyan egyedi esetek is, amikor élesebb megfogalmazást igényel az, hogy a társadalmi kritika inkább magának a jogszabálynak a kritikája. Elegendő, ha arra gondolunk, hogy a bíróságok szükség-szerűen társadalompolitikai célokat is megjelenítenek. Ebből következően pedig elkerülhetetlen, hogy a bíróságok olykor akár magukban az ítéletekben, akár a szervezeti kommunikáción keresztül igyekezzenek felhívni a jogalkotó figyelmét arra, ha egy jogszabályi rendelkezés szembehelyezkedik a társadalmi értékítélettel, ezáltal alkalmazása szükségszerűen társadalmi elégedetlenséget eredményezhet. Az ítélezési tevékenység keretein túl tehát erőteljesebb szerepet indokolt felvállalni a nyilvánosság hiteles tájékoztatásában, akár azzal a céllal is, hogy megerősítésre kerüljenek a társadalom tagjai által elfogadott értékek, normák és viselkedésminták.

Ez azért is fontos, mert az új büntetőeljárás törvény gyorsító rendelkezéseinek széleskörű alkalmazása a büntetőjogi szankciók megállapítására sok esetben olyan hatással lehet, ami a társadalom igazságérzete mellett akár a bűncselekmények alakulását is kedvezőtlenül érintheti azáltal, hogy az enyhébb jogkövetkezményeknek a generális prevenció hatása is kisebb.

Másfelől érdemes felhívni a figyelmet arra is, hogy a büntetőeljárások észszerű időn belül való lefolytatási követelményének való megfelelés akaratlanul is a bírósági igazgatási szervezeti keretek közé helyezhető személyi kérdéseket is felvetnek. A bírák javadalmazásával, karrierrendszerével és ellenőrzésükkel kapcsolatos szabályok jelenlegi rendszere álláspontom szerint a bírói előmenetel támogatásának irányába mutatnak, ez azonban egy ellentétes folyamatot indít el, hiszen a legképzettebb és legrátermettebb bírók abban érdekeltek, hogy felsőbb szintű bíróságon teljesítsenek szolgálatot, holott az észszerű időn túli eljárások zöme elsőfokon, vagyis az alsóbb szintű bíróságon folyik. Tehát mivel az elsőfokon ítélkező bírók is a felsőbb bíróságra kerülésben látják a kívánatos karrierívük következő állomását, ez magával hozza azt is, hogy a rövidebb gyakorlattal rendelkezők maradnak az alsóbb bíróságokon, akiknek a bizonyítási eljárás teljeskörű lefolytatásával kell elvégezni a tényállás felderítésének szinte egészét.

Tehát az észszerű idő követelményének megsértése elkerülésében a bírósági szervezetrendszer önmaga is sokat tehet, ez azonban már olyan bírósági emberi erőforrás- és teljesítménymenedzsment kérdéskörök szisztematikusan feltárásához és a folyamatokba történő beavatkozáshoz vezethet el, mint például: személyzeti politika kialakítása, munkafolyamatok megszervezése, kompetenciamenedzsment, humán controlling, tehetségmenedzsment, javadalmazási csomag optimalizálása, kapcsolatok kialakítása a szervezeti működés érintettjeivel.